

MIKKEL HANSEN JERNSKÆGS
ROKKEBREV

Et af de vanskeligst tilgængelige områder af dansk litteratur er det syttende århundrede. Kun ganske få digtere, som f. eks. Thomas Kingo, er i dag kendte uden for fagfolkenes snævre kreds, og det skyldes ikke, at der ikke var digtere, for dem var der nok af, men det var kun de allerfærreste, der fik lejlighed til at få deres værker på tryk. Tiden var i den grad gudfrygtig på overfladen, at kun den religiøse digtning havde gode betingelser for at blive trykt; tidens uofficielle ansigt kan derfor såre dårligt aflæses af tidens trykte litteratur. Noget bedre er det blevet, efter at enkelte forfatter-skaber i løbet af den sidste menneskealder er blevet tilgængelige for offentligheden i moderne udgaver, bl. a. *Mikkel Hansen Jernskægs* digte, der i 1937 blev udgivet af Mogens Kabel og Helge Toldberg.

Imidlertid var det allerede ved udgivelsen af dette arbejde indlysende, at der ikke – lige så lidt som for den ellers mønstergyldige Kingo-udgaves vedkommende – kunne være tale om en udtømmende udgave. Dette er nemlig selv på nuværende tidspunkt ikke muligt, eftersom Det kongelige Biblioteks versregistrant er ufuldstændig og mangelfuld; men den eksisterer dog, mens landets øvrige håndskriftbiblioteker ikke har nogen som helst oversigt over, hvad de måtte ligge inde med af ældre danske digte i manuskript. Den, der beskæftiger sig med det syttende århundredes danske litteratur, vil derfor gentagne gange støde på afskrifter af f. eks. Mikkel Hansen Jernskægs i sin tid overordentlig populære digte, som udgiverne ikke har haft kendskab til i 1937. Af betydelig større interesse er det dog at støde på digte, som udgiverne slet ikke har haft kedskab til; i et håndskrift i Odense Katedralskoles Bibliotek, nr. 34,4°, der kan dateres til årene 1715–20, findes der et lille lejlighedsdigt af Jernskæg. Mærkeligt nok er netop dette ene digt undgået Hakon Müllers opmærksomhed, da han i 1948 udarbejdede en indholdsfortegnelse til dette ret omfangsrige blandingshåndskrift; forklaringen herpå er dog ret simpel, idet han har overset, at det digt, som begynder øverst side 223, også ender på samme side, medens der øverst på side 224 ret sammentrængt og gnidret er anført en ny titel som indledning til et andet digt, der angives at være af Jernskæg.

Af titlen og af de oplysninger, der iøvrigt kan uddrages af selve digtet, kan det fastslås, at digtet stammer fra sommeren 1710; overskriftens forfatterangivelse er der ingen grund til at drage i tvivl.

Af digtet »En rejsebeskrivelse fra Trolleholm til Faaborg« (1706) ved vi, at Jernskæg i året 1706 opholdt sig som informator hos oberstløjtnant Anders Trolle (1666–1715) på Trolleholm i Sydsjælland; allerede året efter dette rejsedigts affattelse solgte Anders Trolle dog gården til friherre Ulrik Adolf Holstein og købte sig i steden for gården Hellestrup, hvortil også Jernskæg drog (1707), og hvor han døde i begyndelsen af maj 1711.

Det er i disse nye omgivelser, at han skriver det digt, som foreløbig er det seneste, vi kender fra hans hånd. Det er et lille lejlighedsdigt, som han digter for Anders Trolles kone, fru Charlotte Amalie Vind (1670–1717), der lod digtet følge med en gave, en rok, som hun sendte til etatsråd Johan

D. Grüners tredje hustru, fru Eva af Ranck (1674–1755); da den danske Stockholms-diplomat Johan Grüner (1661–1712) siden 1700 havde været amtmand over Ringsted amt og siden 1703 desuden forstander for Sorø Akademi, må man formode, at han og hans familie på embeds vegne i hvert fald sommeren 1710 har opholdt sig i Sydsjælland; af vers VII⁶ (= 26) i digtet fremgår det, at den unge svenske adelsdame, der kun var et par år yngre end oberstinde Trolle, må have været gæst på Hellestrup, hvor man har lovet at forære hende en rok.

Det lille digt, der som sagt er skrevet i Charlotte Amalie Vinds navn, er slet ikke noget betydeligt digt, og det giver os ikke mulighed for at følge nye træk til vort billede af Jernskæg; vi kan blot konstatere, at han stadigvæk må have opholdt sig som informator og »Kortvillig raad« hos familien Trolle, sikkert med hovedvægten lagt på den sidste bestilling.

Men i én henseende er digtet af en vis interesse. Der er nemlig god grund til at bemærke den ejendommelige verseform, som vist ikke kendes i andre ældre danske digte. I håndskriftet er digtet skrevet i langlinier, der hver er på 15 stavelser. Dr. Aage Kabell har gjort mig opmærksom på, at det var sandsynligst, at der var tale om kortlinier med enderim. Et nøjere studium af håndskriftets overlevering af digtet viser, at der er tale om et strofisk digt på 12 linier. Anvendelsen af store bogstaver inden for den enkelte linie i hs., viser de enkelte kortliniers begyndelse, og brugen af større ortografiske tegn som punktum og semikolon angiver den oprindelige strofegrænse. Af de verseformer, som dr. Kabell venligst gjorde mig opmærksom på, viste to digte hos Sperontes at være netop identiske med den hos Jernskæg optrædende form. (J. S. Sperontes: *Die Singende Muse an der Pleisse in zweimal 50 Oden.* (1736–45); ny udgave i *Denkmäler deutscher Tonkunst*, nr. 35–36, 1909; det drejer sig om nr. 58 (Liebste Wälder, Holde Felder) og i fortsættelsesbind III nr. 30 (Holder Schatten, Grüner Matten). I den samtidige danske litteratur har jeg ikke bemærket strofen; det er imidlertid meget sandsynligt, at Jernskæg kan have kendt en tysk tekst med melodi og derpå har dannet sin strofe.

Digtet er meget rigt på nu sjældne eller helt uddøde ord; dog må en enkelt glose – de »Vakkre Flikker« i v. V¹ (= 17) – sikkert forklares som et svensk lån, indføjet under hensyntagen til den svenske modtagerinde.

Digtet, der vel nærmest kan karakteriseres som en art rokkebreve, har næppe i den bevarede overlevering sin oprindelige titel; efter al sandsynlighed har der overhovedet ikke været nogen titel, men modtagerinden har selv skullet gætte sig til afsenderinden, der dog meget tydeligt røber sig i underskriftens indflettende initialer CAW(inden); det er indlysende, at Jernskægs navn oprindeligt ikke har været anført nogetsteds.

I det følgende bringes digtet; det bringes strofisk, sådan som det utvivlsomt oprindeligt har været, men håndskriftets skrivemåde angives ved de i marginen anførte tal; i øvrigt er ortografi og tegnsætning uforandret. Kun to tekstrettelser er foretaget: i lin. 11 er skrivefejlen *Vundu-Karm* rettet til *Vindu-Karm*, og i lin 37 er *Den* rettet fra *Der*, da det dog er sandsynligt, at det er rokken, der tænkes på.

Odense Katedralskoles Bibliotek

nr. 34,4 °, pag. 224

- 224 *Jernschægs* Vers over en *Rok*, som Obriste *Trolles* Frue forægte EtatsRaad *Grønners* Frue, Velbaarne Fr: *Eva Ranck* dj: 6 Julij 1710.

Rok er Vinters Tidsfordriv,
Gjør dog offte Ryggen stiv:

I

- 1 Solen rider
Sommertider
Paa sin Guldbepyntet Hæst,
- 2 Fører varme
Frem paa arme,
Raaber ud en lystig fæst,
- 3 Mayer Stuer,
Klæder Tuer,
Farver Bøg og Egeblad,
- 4 Maler Enger,
Hauver, Vænger,
Og bær Æble frem paa fad;

II

- 5 Gøgen kukker,
Hønen klukker,
Lærken siunger *tirili*,
- 6 Viben skriger,
Koen figer
At meddeele Kalven die.
- 7 Skoven klinker
af Bogfinker,
Og den lystig Nattegal
- 8 Viser siunger,
At det runger
I den grønne Bøge-sal.

III

- 9 Da er ikke
tiid at nikke
Hos den Pige-pestig Rok,
- 10 Jnden muure,
Der at luure,
Hvoraf siden vanker nok,
- 11 Raasom Vinter
Tindrer, glinter,
Jispoleerer Vindu-Karm;
- 12 Naar det fyger,
og mand stryger
Kakkelovnen, som er varm;

IV

- 13 Dog i tide
Bør mand vide
Sig berced paa Rok og Teen,
- 14 Helst mod høsten,
Naar at løsten
Skues ey paa Bøge-green;
- 15 Da de Dage
løber fage,
At mand skal optænde lius,
- 16 Pigen Kokken
faar da Rokken
Til et Kaars i hvert et huus.

V

- 17 Vakkre Flikker,
Spinder, nikker,
Fylder daglig deres Teen,
- 18 Og den Frue
J guldstue
Skynder paa, naar de er' seen,
- 19 Raaber: Spinder,
hasper, Vinder
Fiint foruden snurr' og knud;
- 20 Flittig stræver,
At min Væver
Faar det snart til blægen ud.

VI

- 21 Birte, Maren,
Else, Karen
Veyes rigtig hver en tot,
- 22 Da mand siger:
Seer til Piger,
At i spinder fiint og got,
- 23 Saa jeg maatte
Alne otte
faa af Pundet, hvor det gaar,
- 24 Uden gammen
Skal og Ammen
Vugge Barn, og spinde blaar.

VII

- 25 Til slig syssel
Huuse-Nyssel
og til Vinterdags *plaseer*,
26 Sendes Rokken,
Teen og Nokken,
Som jeg lovde Søster her,
27 Den kand bromle, 225
Som en Homle,
Den kand snurre, giøre Brom,
28 Den kand vække,
Pige-Giække,
Naar de søvniq falder om,

VIII

- 29 Den har kringler,
De som ringler
Rundt om Hiulet og hver stok;
30 Frankerige
har ey lige
Eller mage til den Rok,
31 Ey de Tydske,
Jydske, Ryske
Spanien og Portugal
32 Kunde giøre
eller føre
Slig en Rok i Fruens sal.

IX

- 33 Et pund smøre
vil der høre
Til det hiul, om det skal gaa,
34 Skrue-Stokken,
Teen og Nokken
Skal og smøres ligesaa;
35 Men naar, pige,
Hiul kand skrige,
Hører Fruen, hvad du giør,
36 Om du over
tiden sover
J en Krog bag Kiøkken-dør.

X

- 37 Den er malet
og bepralet,
farvet baade guul og rød,
38 Buntet, braaget,
Ræt og kraaget
kand og taale mange stød.
39 Uden fare
kand den vare
Udi tretten hundred aar,
40 Før skal fiælde
Sønder smælde,
Før den stærke Rok forgaar,

XI

- 41 Naar nu Søster
sig forlyster
Med den Rok, og spinder traad,
42 Naar Hun træder
Hiulet neder,
Og giør hendes Finger vaad,
43 Maa hun sætte
Klude hette
Over ømme Finger top,
44 Naar hun spinder,
og befinder,
Garnet river huden op.

XII

- 45 Ellers bedes,
hun ey vreedes
Over denne Rokke-sang,
46 Naar hun spinder,
hun da finder
Mig hukommer hver engang,
47 At jeg maatte
ved de totte
Kaldes hendes gode Ven,
48 Som sligt skriver,
og forbliver
Hendes gode Ven igien.

Fremsendt af en, som Cirkel-rund
Afdeeler sit spindehul efter
Winden.

Meddelt af Erik Sønnerholm.